

**Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка
Державний архів Полтавської області
Полтавської обласної державної адміністрації
Архів управління Служби безпеки України в Полтавській області
Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського
Полтавська обласна наукова бібліотека імені Івана Котляревського**

***Репресована культура України:
регіональний вимір***

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної Internet-конференції
9 квітня 2015 року

**Полтава
2015**

УДК 94(477):930.1(477)
ББК 63.3(4Укр)6
Р 41

Рекомендовано до друку науково-методичною радою ПолтНТУ
Протокол № 12 від 2 липня 2015 р.

Редакційна колегія:

Іваницька Ірина Олександрівна – декан гуманітарного факультету, кандидат хімічних наук, доцент, голова робочої групи

Передерій Ірина Григоріївна – професор кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, доктор історичних наук, доц., заступник голови робочої групи

Дорошенко Світлана Михайлівна – доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, к.філол.н., доц.

Ісаєнко Тетяна Костянтинівна – доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, к.пед.н., доц.

Лисенко Алла Василівна – доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, к.пед.н., доц.

Нарадзько Андрій Валерійович – доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, к.і.н., доц.

Тєвікова Ольга Валентинівна – доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка, к.і.н., доц.

На пошану фундатора кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Ю.Кондратюка, кандидата історичних наук, доцента Кочерги Н.К.

Тези в збірнику подані в авторській редакції

Р 41 Репресована культура України: регіональний вимір: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Internet-конференції 9 квітня 2015 року [Текст] / відп. ред. І. Г. Передерій / Полтавський нац. тех. ун-т ім. Ю.Кондратюка. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – 189 с.

До збірки включені тези доповідей науковців, аспірантів, студентів присвячені дослідженню проблеми репресованої культури України, яка є надзвичайно актуальною з погляду засвоєння уроків історії.

Для всіх, хто цікавиться історією української культури.

© Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, 2015

15. Будяк (дійсне прізвище Покос) Юрій // Енциклопедія українознавства. Т.1 : А-Г / Голов. ред. В.Кубійович. – К.: Глобус, 1995. – 400 с.

1937 – 1938 НАВЧАЛЬНИЙ РІК У ПОЛТАВСЬКОМУ ІНСТИТУТІ ІНЖЕНЕРІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО БУДІВНИЦТВА

Кочерга Н.К., кандидат історичних наук, доцент

Указом Президента України від 21 травня 2007 р. за №431 встановлено щорічне відзначення у третю неділю травня Дня пам'яті жертв політичних репресій «з метою належного вшанування пам'яті жертв політичних репресій, привернення уваги суспільства до трагічних подій в історії України, викликаних насильницьким упровадженням комуністичної ідеології, відродження національної пам'яті, утвердження нетерпимості до будь-яких проявів насильства проти людства» [1].

За майже десятиріччя з часу підписання Указу Президента України здійснена велетенська організаційна робота як державних установ, так і громадських організацій для здійснення науково-дослідницького вивчення відкритих Службою Безпеки України (СБУ) архівних справ. За архівно-кримінальними справами працівниками обласних науково-редакційних груп виявлено й складено картки на понад 700 тисяч громадян України, яких лише в 1937 – 1938 рр. засуджено 197 617 осіб, левову частку з них приречено до страти – 122 237 громадян [2].

Дослідження архівних справ управління СБУ в Полтавській області, відкритих у роки незалежності нашої держави, дало змогу цілісно проаналізувати творче життя і долю полтавської наукової інтелігенції, зокрема викладачів, працівників та студентів Полтавського інституту інженерів сільськогосподарського будівництва. Він був створений 18 серпня 1930 р. на базі центральної садиби колишнього Інституту шляхетних дівчат, площа цієї будівлі на той час становила 11 000 тис. кв.м., уключаючи 885 м. кв. навчальної, яка складалася із 31 кімнати. З них під аудиторіями – 13 кімнат, лабораторіями – 4 кімнати (опору матеріалів, будівельних матеріалів, гідравліки й хімії), 4 кабінети (марксизму-ленінізму, фізики, геодезії, фізкультури), адміністративних приміщень – 11 кімнат.

У 1937 – 1938 н.р. контингент студентів Полтавського інституту інженерів сільськогосподарського будівництва налічував 480 осіб, штат викладачів, які їх навчали, – 36 осіб. Бібліотека мала площу 120 кв.м. , налічувала 47, 5 тис. примірників книг. У 1938 р. захистили успішно дипломи інженерів сільськогосподарського будівництва – 72 спеціалісти [3].

Навчальний заклад мав всесоюзне підпорядкування, розподіл фахівців здійснювався від Ужгорода до Владивостока.

Першими директорами Полтавського інституту інженерів сільськогосподарського будівництва були Д.І.Ілляшенко та Т.Т.Манько. І якщо Дмитро Іванович Ілляшенко пропрацював директором Інституту з 1930 по 1935 рік, а потім був переведений із підвищенням до Києва, де в кінці 1935 р. був заарештований, потрапивши під хвилю арештів, пов'язаних із убивством

С.М. Кірова, то доля другого директора Інституту – Т.Т.Манька, так же як і всіх репресованих викладачів та студентів навчального закладу, пов'язана із розгортанням в Україні та Полтаві другої хвилі «Великого терору» – 1937-1938 роками.

Манько Терентій Титович, 1904 р. народження, українець, уродженець с.Мачухи Полтавського повіту, зростав у бідній селянській родині.

Із семи років, після смерті батька і до закінчення сільської школи (в 1916 р.), був пастухом.

Після закінчення початкової школи і трьох невдалих спроб (за допомогою вчительки) отримати стипендію земства й піти на навчання в ремісничу школу та школу садівництва, – пішов працювати посильним у волосне управління. Працював один рік і заробив 2 крб. 50 коп.

У середині 1917 р. перейшов на роботу в канцелярію податкового інспектора 10-ої дільниці м.Полтави. Працював переписувачем до червня 1920 р. За профспілковою мобілізацією працював у Всесоюзному переписі населення 1920 р. Роботи з перепису не закінчив через Громадянську війну і в грудні 1920 р. перейшов на роботу в райпродком 1-ого району Полтавського повіту (с.Абазівка).

У продорганах працював до травня 1922 р. – до ліквідації райпродкому – спочатку статистиком, а потім завідувачем бюро скарг. З травня 1922 р. і до травня 1923 р. працював членом президії Абазівського волосного виконавчого комітету на Полтавщині (заступником завідувача відділу, завідувачем народної освіти, та заступником голови волосного виконавчого комітету).

До ВКП(б) уступив у червні 1922 р. В цьому ж році закінчив губернську партійну школу і після повернення із школи – з жовтня 1921 р. і до травня 1923 р. – секретар Абазівської волосної партійної ячейки.

У 1923-1924 рр. Терентій Манько працював районним фінансовим інспектором в Полтавському окрузі, а з листопада 1924 р. і по червень 1930 р. – завідувачем відділу інформаційної статистики Полтавського окружного партійного комітету.

У 1930 р. ЦК ВКП(б) Т.Т.Манько був надісланий на навчання як парттисячник і після місячних підготовчих курсів у вересні 1930 р. і до березня 1935 р. навчався в Полтавському інституті інженерів сільськогосподарського будівництва.

В інституті він один рік працював секретарем партійної ячейки і партійного комітету навчального закладу, всі п'ять років був парторгом групи.

У лютому 1935 р. закінчив теоретичний курс інституту, приступив до виконання дипломної роботи, але в травні 1935 р. Полтавським міським комітетом був відкликаний із навчання для роботи заступником завідувача культурно-пропагандистського відділу міського партійного комітету м. Полтави.

У липні після ухвали бюро Харківського обласного комітету партії Т.Т.Манько повернувся в Інститут і приступив до дипломної роботи,

виконуючи одночасно обов'язки заступника директора Полтавського інституту інженерів сільськогосподарського будівництва з навчальної частини.

У серпні 1935 р., коли за рішенням ЦК КП(б)У Д.І.Ілляшенка відкликали до Києва, Т.Т.Манька призначили директором Полтавського інституту інженерів сільськогосподарського будівництва [4].

Наймасовіша за всю радянську епоху «чистка» суспільства від елементів, непридатних для будівництва комунізму, яку теоретично обґрунтував новий нарком НКВС М.Єжов і зредагував та схвалив Й.Сталін, розпочалася за наказом НКВС СРСР за № 00447 від 05.09.1937 р. і мала тривати 4 місяці. Насправді ж вона була припинена за постановою Політбюро ЦК ВКП(б) 15.11.1938 р., тобто тривала 15 місяців.

На кожну республіку, область, район спускалися ліміти на репресування за I і II категоріями (I – розстріл, II – ув'язнення). «Знизу» посипалися звіти про перевиконання лімітів, розгорнулося соціалістичне змагання за їх перевиконання, прохання й вимоги збільшити їх...[5].

21 червня 1938 р. під цю «чистку» й потрапив Терентій Титович Манько, якому обласні органи НКВД «пригадали» читання книги Лева Троцького «Моє життя», завезений із навчального господарства мішок картоплі та інше, інкримінувавши йому політичну справу і використання службового становища в особистих цілях. Обласні органи НКВС здійснювали тиск через членів парткому Інституту, зокрема, В.О.Бродецького та інших, яких змусили укласти й підписати акт про вказані «провини», що послужив підставою для подальшої слідчої справи та звинувачення,

Як показав аналіз слідчої справи, директора Полтавського інституту інженерів сільськогосподарського будівництва Т.Т.Манька звинуватили у підготовці вбивства С.М.Кірова, активній участі в антирадянській правотроцькістській організації. Застосування засобів фізичного впливу й інші варварські способи знущання змусили його підписати видумані звинувачення, і він був засуджений «особливою трійкою» до репресивного заходу I категорії, тобто розстрілу. Абсурдність цих звинувачень видно відразу, адже вбивство С.М.Кірова було здійснене ще в 1934 р., в Ленінграді Т.Т.Манько ніколи не був.

17 жовтня 1938 р. виїзна сесія військової колегії Вищого Суду СРСР винесла вирок: Манька Т.Т. засудити до вищої міри карного покарання – розстрілу з конфіскацією всього йому особисто належного майна.

І лише 21 вересня 1975 р. військова колегія Верховного Суду СРСР зробила висновок про те, що у процесі здійснення додаткової перевірки (за поданням доньки Т.Т.Манька – Галини Терентіївни) встановлені нові обставини, які спростовують звинувачення і свідчать про необґрунтованість засудження Манька, вирок стосовно нього відмінила, справу припинила та через відсутність складу злочину його реабілітувала (посмертно) [6].

Джерела та література

1. Указ Президента України від 21 травня 2007 р. №431 «Про заходи у зв'язку з 70-ми роковинами Великого терору – масових політичних репресій

1937-1938 pp.// [Електронний ресурс]; режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/431/2007.

2. Веденєєв Дмитро. Незаконні політичні репресії 1920 – 1980-их років в Україні та проблеми формування національної пам'яті//[Електронний]; режим доступу: Українська правда: Історична правда. – 26 грудня 2012.

3. Архів Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка. Справа №850. Исторические справки о Полтавском институте инженеров сельскохозяйственного строительства (1930 – 1957 гг.).

4. Архів Управління СБУ в Полтавській області. С.4158. – Арк.64.

5. Чухин Иван. Карелия-37. Идеология и практика террора. – Петрозаводск, 1999, с.17.

6. Наливайко І.М. Білими нитками шито //[Електронний ресурс]; режим доступу: www.repres.poltava.ws/statti/nalyv/bilymy.htm.

«РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ» УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА: КРАЄЗНАВЧИЙ КОНТЕКСТ

Мізіна О.І., кандидат філологічних наук, доцент
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Могутній вплив на розвиток української науки, культури та духовності мало відродження незалежної Української держави на початку ХХ ст. Проголосивши українську мову державною, УНР та ЗУНР ужили ефективних заходів для розвитку всіх сфер української духовності й культури. Відродження Української державності в 1917 році зумовило розвиток національної культури, а з нею і мови.

Для українського мовознавства період 1917 – початок 30-их років характеризується активним дослідженням фонетики і граматики, історії й діалектології української мови, яскраво вираженим практичним спрямуванням мовознавчої науки. Невідкладного розв'язання потребували мовні проблеми: запровадження української мови як державної в діяльності органів влади та управління (широка українізація), розвиток освіти українською мовою (українізація освіти), впровадження української мови у сферу культури (видання періодики і книжок державною мовою, театрального й кіномистецтва тощо), впровадження мови (кодифікація правопису та нормативно-стилістичної сфери), створення національних терміносистем, розгортання мовознавчих досліджень.

Але суспільно-політичні умови змінювалися дуже швидко. 1920 року відбувся переділ українських земель: Наддніпрянщина ввійшла до складу УСРР, Галичина і Волинь відійшли до Польщі, Буковина – до Румунії. Україна втратила свою самостійність не тільки в політичному житті, а й у культурному. Діяльність більшовицького уряду спрямовувалась на знищення національно-культурних здобутків українського народу часів УНР. Після створення СРСР у 1922 році та проведення XII з'їзду РКП(б) було взято курс на зміцнення довіри національних республік до центральної влади. З цією метою збільшено увагу до національних мов і культур. Почався етап так званої «українізації», який тривав до 1931 року.

Розпочата як поступка українському національному рухові, що зміцнів у добу визвольних змагань, українізація за короткий час досягла значних успіхів. З